

ISPAN VA O‘ZBEK TILLARIDA OT KATEGORIYALARINING QIYOSIY TAHLILI

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

1-bosqich talabasi: Ergasheva Munavvarxon Zafar qizi

munavvarxonzafar@gmail.com

Ilmiy raxbar: Achilova Zulxumor Pulatovna

achilovazulxumor@mail.ru

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada ispan va o‘zbek tillarida ot (sustantivo) kategoriyalarining grammatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida otlarning jins, son, egalik, kelishik va aniqlik/noaniqlik kategoriyalari o‘rganilib, ikki til o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *ot kategoriyasi, qiyosiy tahlil, rod kategoriyasi, kelishik, egalik, ispan tili, o‘zbek tili*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of noun categories in Spanish and Uzbek languages. In particular, categories such as number, gender, possession, and case are examined from a linguistic perspective, and their expression in both languages is analyzed. The study identifies similarities and differences in grammatical systems and highlights their impact on language learning.*

Keywords: *noun category, comparative analysis, gender, case, possession, Spanish language, Uzbek language*

Аннотация: *В данной статье проводится сопоставительный анализ категорий имени существительного в испанском и узбекском языках. Рассматриваются такие категории, как число, род, притяжательность и падеж, а также анализируются способы их выражения в обоих языках. В ходе исследования выявляются сходства и различия грамматических систем.*

Ключевые слова: *категория существительного, сравнительный анализ, род, падеж, притяжательность, испанский язык, узбекский язык*

Kirish qismi

Tilshunoslikda ot soʻz turkumi muhim grammatik kategoriya hisoblanadi. Har bir til oʻziga xos morfologik va sintaktik tizimga ega boʻlib, ot kategoriyalari ham shu tizim asosida shakllanadi. Ispan tili flektiv tillar guruhiga mansub boʻlsa, oʻzbek tili agglutinativ tillar qatoriga kiradi. Shu sababli ularning grammatik qurilishi sezilarli darajada farq qiladi

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ispan va oʻzbek tillarida ot kategoriyalarini qiyosiy oʻrganish, ularning oʻxshash va farqli jihatlarini aniqlashdan iborat. Shu bilan birga, bu farqlarning til oʻrganish jarayoniga taʼsiri ham tahlil qilinadi.

Otning grammatik kategoriyalari va umumiy xususiyatlari

Oʻzbek tilida ot predmet, shaxs, hodisa va tushunchalarni ifodalovchi mustaqil soʻz turkumi boʻlib, u koʻplik, egalik va kelishik kabi kategoriyalar orqali oʻzgaradi. Bu oʻzgarishlar asosan qoʻshimchalar yordamida amalga oshadi.

Ispan tilida esa ot (sustantivo) jins (género), son (número) va aniqlik (determinación) kategoriyalariga ega boʻlib, ular artikllar va moslashuv tizimi orqali ifodalanadi. Oʻzbek tilida ot predmet, shaxs, hodisa va tushunchalarni bildiradi hamda koʻplik, egalik va kelishik qoʻshimchalari orqali oʻzgaradi. Ispan tilida esa ot (sustantivo) jins (género) va son (número) kategoriyalariga ega boʻlib, artikl va sifatlar bilan moslashadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda bir qator lingvistik metodlardan foydalanildi: Qiyosiy (chogʻishtirma) metod yordamida ispan va oʻzbek tillaridagi ot kategoriyalari taqqoslandi. Tahlil metodi orqali har bir kategoriya alohida oʻrganildi. Tipologik metod yordamida ikki tilning grammatik tizimidagi umumiy va farqli jihatlar aniqlandi.

Asosiy qism

Ispan va oʻzbek tillarida ot kategoriyalarini qiyosiy oʻrganish ushbu tillarning morfologik va sintaktik xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Har ikkala til turli tipologik guruhlariga mansub boʻlgani sababli, otga xos grammatik kategoriyalarni ifodalash usullari sezilarli darajada farqlanadi.

Rod kategoriyasi (Categoría de género)

Ispan tilida otlar erkak va ayol jinsiga ega bo'lib, bu kategoriya artikl va sifatlar bilan bog'liq holda ifodalanadi (el libro, la casa). O'zbek tilida esa grammatik jins mavjud emas. Bu esa o'zbek tilini grammatik jihatdan soddalashtiradi va o'rganishni nisbatan osonlashtiradi.

Son kategoriyasi (Número)

Har ikki tilda ham otlar birlik va ko'plik shaklida qo'llaniladi. Ispan tilida ko'plik -s yoki -es qo'shimchalari orqali yasaladi (libro – libros, casa – casas). O'zbek tilida esa -lar qo'shimchasi yordamida hosil qilinadi (kitob – kitoblar, uy – uylar). Bu holat ikki til o'rtasidagi muhim o'xshashliklardan biridir. Har ikkala tilda ham birlik va ko'plik mavjud:

O'zbek tilida: kitob – kitoblar

Ispan tilida: libro – libros. flor – flores

Farqi shundaki, o'zbek tilida ko'plik -lar qo'shimchasi orqali ifodalanadi, ispan tilida esa -s yoki -es qo'shimchalari ishlatiladi.

Egalik kategoriyasi (Posesión)

O'zbek tilida egalik qo'shimchalari orqali ifodalanadi (kitobim, kitobing, kitobi). Ispan tilida esa egalik olmoshlari orqali beriladi (mi libro, tu libro). Bu ikki til o'rtasidagi strukturaviy farqni ko'rsatadi.

Kelishik kategoriyasi (Casos)

O'zbek tilida kelishik kategoriyasi (case system) yuqori darajada rivojlangan bo'lib, otlar turli grammatik munosabatlarni ifodalash uchun maxsus qo'shimchalar orqali o'zgaradi. Bu holat o'zbek tilining agglutinativ xususiyatiga xosdir. O'zbek tilida an'anaviy ravishda 6 ta kelishik farqlanadi:

- ✓ Bosh kelishik (nominativ) – nol shaklda bo'ladi: kitob
- ✓ Qaratqich kelishigi (genitiv) – -ning: kitobning muqovasi
- ✓ Tushum kelishigi (akkuzativ) – -ni: kitobni o'qidim
- ✓ Jo'nalish kelishigi (dativ) – -ga: kitobga qaradim
- ✓ O'rin-payt kelishigi (lokativ) – -da: kitobda yozilgan
- ✓ Chiqish kelishigi (ablativ) – -dan: kitobdan foydalandim

Ushbu qo‘shimchalar otning gapdagi sintaktik vazifasini aniq ko‘rsatib beradi va so‘z tartibining nisbatan erkin bo‘lishiga imkon yaratadi. Ya’ni, o‘zbek tilida grammatik munosabatlar ko‘proq morfologik vositalar orqali ifodalanadi.

Masalan: *kitobni o‘qidim - leo el libro*

Ispan tilida esa kelishik kategoriyasi morfologik jihatdan deyarli saqlanmagan. Otlar shaklan o‘zgarmaydi, balki ularning gapdagi vazifasi asosan predloglar (preposiciones) va qat’iyroq so‘z tartibi orqali ifodalanadi. Eng ko‘p qo‘llaniladigan predloglarga quyidagilar kiradi: a, de, en, con, para, por va boshqalar.

Masalan:

- ✓ Veo el libro – Men kitobni ko‘ryapman (tushum ma’nosi so‘z tartibi orqali)
- ✓ Voy a la escuela – Men maktabga boryapman (jo‘nalish ma’nosi a orqali)
- ✓ El libro de Juan – Xuaning kitobi (qaratqich ma’nosi de orqali)
- ✓ Estoy en casa – Men uydaman (o‘rin-payt ma’nosi en orqali)

Shuni ham ta’kidlash kerakki, ispan tilida ayrim hollarda “a” predlogi to‘g‘ridan-to‘g‘ri to‘ldiruvchi (jonli obyekt) bilan ishlatiladi: Veo a María – Men Mariyani ko‘ryapman. Bu hodisa o‘ziga xos grammatik xususiyat bo‘lib, ba’zan “shaxs tushumi” (personal a) deb ataladi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib shuni aytish mumkin ki, o‘zbek tilida kelishiklar morfologik vositalar (qo‘shimchalar) orqali ifodalansa, ispan tilida bu vazifani asosan sintaktik vositalar - predloglar va qat’iy so‘z tartibi bajaradi. Bu esa ikki tilning tipologik jihatdan farqli ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Aniqlik va noaniqlik (Determinación)

Ispan tilida ot kategoriyasini ifodalashda artikllar (artículos) muhim grammatik vosita hisoblanadi. Artikllar otning aniqlik darajasini, ya’ni predmetning suhbatdoshlar uchun ma’lum yoki noma’lum ekanligini bildiradi. Ular ikki asosiy turga bo‘linadi: aniq artikllar (artículos determinados) va noaniq artikllar (artículos indeterminados).

Aniq artikllar (el, la, los, las) konkret va ma'lum predmetlarni ifodalash uchun ishlatiladi. Bunda gapiruvchi va tinglovchi ushbu predmet haqida oldindan tasavvurga ega bo'ladi yoki u kontekstdan aniq tushuniladi: *el libro* – (ma'lum) *kitob*, *la casa* – (ma'lum) *uy*. Ko'plik shakllari ham mavjud: *los libros* – *kitoblar*, *las casas* – *uyalar*. Aniq artikllar nafaqat oldindan ma'lum predmetlarni, balki umumiy tushunchalarni ifodalashda ham qo'llanilishi mumkin: *El hombre es mortal* (*Inson o'limlidir*)

Noaniq artikllar (un, una, unos, unas) esa noma'lum yoki birinchi marta tilga olinayotgan predmetlarni bildiradi: *un libro* – qandaydir *kitob*: *una casa* – qandaydir *uy*. Ko'plik shakllari: *unos libros* – ba'zi *kitoblar*, *unas casas* – bir nechta *uyalar*

Noaniq artikllar ko'pincha yangi axborotni kiritishda yoki predmetning aniq emasligini ko'rsatishda ishlatiladi. Shuningdek, ispan tilida artikllar jins (género) va son (número) bilan moslashadi, ya'ni otning grammatik jinsiga va birlik/ko'plik shakliga qarab o'zgaradi. Bu jihat ispan tilining flektiv xususiyatini yaqqol namoyon etadi.

O'zbek tilida esa artikl kategoriyasi mavjud emas. Aniqlik va noaniqlik grammatik vositalar orqali emas, balki kontekst, so'z tartibi, urg'u yoki qo'shimcha birliklar yordamida ifodalanadi. Masalan: *kitob oldim* (noaniq), *kitobni oldim* (aniq)

Bu yerda tushum kelishigi qo'shimchasi (-ni) aniqlikni kuchaytiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Bundan tashqari, "bir" so'zi noaniqlik ma'nosini berishi mumkin: *bir kitob oldim* (un *libro* ga yaqin ma'no)

Shunday qilib, ispan tilida artikllar grammatik jihatdan majburiy va tizimli vosita bo'lsa, o'zbek tilida aniqlik/noaniqlik asosan semantik va sintaktik vositalar orqali ifodalanadi. Bu esa ikki til o'rtasidagi tipologik farqlarning muhim ko'rinishlaridan biridir.

Xulosa

Ispan va o'zbek tillaridagi ot kategoriyalarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki:

✓ O'zbek tili agglutativ bo'lib, grammatik ma'nolar qo'shimchalar orqali ifodalanadi.

- ✓ Ispan tili flektiv bo‘lib, jins va artikl tizimi rivojlangan.
- ✓ Eng katta farqlar jins va artikl kategoriyalarida kuzatiladi.
- ✓ O‘xshashliklar esa son kategoriyasida namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, ispan va o‘zbek tillarida ot kategoriyalarida muayyan o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, jins va kelishik tizimida sezilarli farqlar kuzatiladi. Ushbu farqlar til o‘rganish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Qiyosiy tahlil esa bu ikki tilni chuqurroq o‘rganishga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot ikki tilni o‘rganishda samarali metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. ACHILOVA Zulxumor. "Ispan tili siyosiy nutkini o‘zbek tiliga tarjima kilishda leksik, stilistik qiyinchiliklari va uni yengib o‘tish imkoniyatlari." News of the NUUZ 1.1.5. 2 (2024): 254-256.
2. Achilova Z.P. Cognitive characteristics of expressions expressing the concept of "Edad" in spanish – "PEDAGOGS" international research journal T. 6. – №. 64. – С. 87-94.
3. Achilova Z.P. "Ispan va o‘zbek tilida edad leksemasi ishtirok etgan barqaror iboralar tahlilidagi umumiy va farqli stilistik xususiyatlar". "Global Scientific Review" International Journal. Volume №38 April 2025. С.115-122.
4. Achilova, Z. P. "Ispan va o‘zbek tillarida "EDAD" tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘chma ma‘nolarni idrok etishning milliy o‘ziga xos xususiyatlari." Экономика и социум 5-1 (120) (2024): 71-77.
5. Ачилова, З. П. "Ўзбек таржимачилик мактабининг оғзаки ва ёзма таржима назариясига бағишланган лингвистик тадқиқотлари." (2023): 225-229.
6. Ачилова, З. П. (2023). Таржима қилиш қийин бўлган мураккаб морфологик ҳодисалар ва синтактик конструкцияларнинг ўзига хос хусусиятлари. journal of innovations in scientific and educational research, 6(2), 310-315.